

— | —

Elleke Boehmer

Op de veranda

Roman

Vertaald door
Joost Poort

Cossee
Amsterdam

— | —

Laken

Ella duwt de zware houten deur van het flatgebouw van haar moeder open. Het gewicht drukt terug tegen haar arm. Ze voelt hoe de kille lucht in de gang haar omsluit, de marmeren vloer is bedauwd. Het heeft eerder die dag geregend, er lagen plassen op straat. Diep in het acht verdiepingen hoge gebouw van het Nederlandse ministerie van Binnenlandse Zaken was ze zich niet bewust geweest van het weer.

De deur slaat dicht en de klap roept een reeks van echo's op die haar de hele dag gevolgd heeft: de ene deur na de andere die achter haar dicht viel.

Sinds negen uur vanochtend heeft ze door de tl-verlichte gangen van het ministerie gelopen, dan op de zesde verdieping, dan in de kelder, elke gang met regelmatige tussenpozen afgesloten met zware branddeuren. De hele dag heeft ze haar handpalm tegen matgrijze kantoordeuren en de zware glazen deuren van wachtkamers gelegd en geduwd terwijl ze de tegendruk voelde. Vandaag was haar laatste wanhopige poging om het recht op verblijf in het vaderland van haar ouders te verwerven, nu in haar eigen land de noodtoestand is afgeroepen en ze de waarschuwing heeft ontvangen: ze zijn op de hoogte van haar geheime werkzaamheden, het verbergen van voortvluchtige activisten. Maar al haar inspanningen hebben niets opgeleverd, helemaal niets.

Aan het eind van de middag maakte een ambtenaar met staalgrijze haren het haar duidelijk. Mevrouw, uw geboorte is niet terug te vinden in het bevolkingsregister, zei ze met een nasale, bekakt-Haagse stem. Ze keek Ella recht aan met haar licht-

blauwe ogen en tikte met haar keurig gemanicuurde nagel op de regel. Ziet u, hier, onder de naam van uw ouders? Er staat geen naam, geen datum, geen informatie. Het spijt me heel erg, maar... we kunnen u geen verblijfsvergunning verlenen. We moeten u verzoeken Nederland te verlaten, zoals gepland.

Ella staat met één hand aan de leuning en haar voet op de eerste tree van de trap in de gang. Zet nog een stap, spoort ze zichzelf aan, naar de tweede verdieping, het appartement van haar moeder. Ze is nog niet gewend om het als haar eigendom te beschouwen, het mooie eenkamerappartement met de grote ramen die uitzicht bieden op het statige park aan de andere kant van de weg. Een huis dat ze nu moet verlaten, terwijl ze het nog maar net heeft geërfd. Ze zet een langzame stap, en nog een. Die lege plek waar ze vandaag op stuitte, die witte regel in het register, is een torenhoge muur. Ze is goed in het nemen van hindernissen, dat doet ze al sinds ze een klein meisje was – maar ze heeft geen idee hoe ze hier aan voorbij moet komen. Haar eigen vader heeft als vanuit het graf zijn hand tegen de deur gelegd, de deur van het land dat haar toevluchtsoord had kunnen zijn, en die in haar gezicht dichtgeslagen.

Ella loopt door de woonkamer van haar moeder terwijl ze dingen opruimt en rechtlegt, alsof ze de boel klaarmaakt voor haar vertrek. Het is echter geen kwestie van 'alsof', ze maakt de boel inderdaad klaar. Ze zou moeten nadenken over stoffhoezen en het afsluiten van de hoofdkraan. Het kan een jaar of langer duren voor ze hier weer is, dat hangt af van hoelang het duurt voor ze opnieuw een verblijfsvergunning kan aanvragen. Ze zou moeten proberen helder na te denken, beslissen wat ze nu gaat doen. Ze kan niet de hele tijd die haar hier nog rest lopen ijsberen. Ze zal al haar energie later nodig hebben voor de reis terug naar Afrika, naar Durban. Uit haar tas haalt ze de papieren die de ambtenaar haar heeft gegeven, de kopie en de officiële brief van het ministerie,

beide gekreukt op de plekken waar ze ze tussen haar klamme vingers geklemd hield.

Ze zit in de lievelingsfauteuil van haar moeder, die nog steeds dezelfde plek in de woonkamer inneemt als vroeger. Hij staat tegenover het levensgrote portret van haar tante Ella, naar wie ze vernoemd is. De vaalblauwe huidtinten van het portret worden verwarmd door het schuin invallende namiddaglicht.

‘Jij kende hem als geen ander,’ zegt ze zachtjes tegen het schilderij. Ze kijkt weer naar de brief in haar hand. Haar gooi naar het Nederlands staatsburgerschap op basis van haar afkomst is mislukt vanwege ‘een onoverkomelijke reden’: de plek waar haar naam zou moeten staan is leeg. Zij, Ella, is niet het kind van haar vader – niet op papier, althans. En daarom, zo luidt de patrilinaire logica van het bevolkingsregister, wordt ze ook niet officieel erkend als het kind van haar moeder. Het spijt ons u te moeten meedelen... Haar leven ligt nu ergens anders.

Wat moet hij haar hebben veracht, zelfs nog meer dan ze al vermoedde. Hij heeft haar bestaan uitgewist, of nee – het is nog definitiever dan dat. Om iemands bestaan uit te wissen moet het eerst erkend zijn, iets wat hij had geweigerd te doen. Had hij geen stappen kunnen ondernemen? Had hij niet even bij het Nederlandse consulaat in Durban langs kunnen gaan om haar geboorte aan te geven?

Ze staat op, loopt naar het dichtstbijzijnde raam, legt de brief op de vensterbank. De zon is ondergegaan achter het flatgebouw en de beuken in het park tekenen zich als een diepgroene massa af tegen de schemerige lucht. Ze kent deze bomen, dit park, zo goed. Ze zou het netwerk van paden met haar ogen dicht kunnen volgen en de scherpe hoeken van de bunkers uit de Tweede Wereldoorlog, genesteld tussen de bomen en nu begroeid met rododendrons, kunnen uittekenen.

Haatte hij me? Haatte hij me niet? Ze kijkt uit het raam.

Haar vader de boekhouder, die zich altijd beroemde op zijn vooruitziende blik – kon dit verzuim een vergissing zijn? Onmogelijk. Hij had eenvoudigweg belangrijkere dingen aan zijn hoofd gehad dan zijn dochter.

Ooit, jaren geleden in Canada, had ze gedacht dat haar iets was geopenbaard over hem, tijdens haar ontmoeting met de marineveteraan. Hij had haar een verhaal verteld dat de bittere woede van haar vader leek te verklaren. Het hielp een tijdlang. Ze had de moed gevonden om van richting te veranderen en niet meer weg te rennen. Haar fout. Hij was haar misschien vergeten, maar zij mocht hem niet vergeten.

Ze draait zich om, loopt naar de linnenkast in de gang en pakt een wit katoenen laken van de stapel. Het laken is strak opgevouwen, nog steeds gesteven, hoewel het daar al een hele tijd ongebruikt ligt. Voor het portret van haar tante schudt ze het laken los. Het dikke katoen kraakt terwijl de harmonica-achtige vouwen loskomen. Het komt onverwacht handig uit. De vouwen blijven als een raster in het dikke katoen staan, waardoor ze het laken makkelijk kan ophangen. Ze kan de bovenste plooi van het laken netjes over het portret haken.

Ze doet een stap naar achteren, strijkt met haar hand een vouw in de stof glad. ‘Rust maar uit, Ella,’ fluistert ze. ‘Al is het alleen maar vanavond. Laat me hier goed over nadenken.’

Ze is tenslotte gewend ’s nachts de wacht te houden, om wakker te blijven maar toch stokstijf op het matras te liggen, terwijl de ademhaling van de vluchteling onder haar bed het verstrijken van de tijd aangeeft. Voor zonsopgang wekt ze hen zoals afgesproken met een zachte kneep in een schouder, een snee brood met boter, en stuurt hen dan op weg.

Ze loopt terug naar het raam, tuurt met half dichtgeknepen ogen in de schaduwen tussen de donkergroene beuken. Ze doet alsof ze hem kan zien, de grote betonnen zandbak waarvan ze

weet dat hij achter de bomen ligt, naast de eendenvijver. Ze ziet zichzelf er weer staan, jaren geleden, een lang meisje met een verhoogde schoen in een Nederlands park naast een zandbak. Omringd door andere kinderen kijkt ze naar een man en zijn pratende pop, die een harlekijnkostuum draagt. De man opent en sluit zijn mond geluidloos terwijl de pop babbelt.

Ze draait de fauteuil van haar moeder richting het venster, gaat zitten. Ze kan de weerspiegeling van haar hoofd zien in de zwarte rechthoek van het verduisterde raam. Ze leunt naar achteren, rekt zich uit, slaat haar armen over elkaar. Ook haar spiegelbeeld wordt langer en balt zich dan samen. Ze herinnert zich hoe haar grijze vader een verrekijker vasthield en naar de zee keek. Ze ziet hem zitten in een rotanstoel op de veranda, aan één stuk door rokend terwijl hij naar muggen slaat en naar de nachtelijke hemel schreeuwt. Hold your tongue, idioot! Godverdomme. Keep on, just keep on!

Ze ziet zichzelf door de gordijnen gluren. Haar ogen komen net boven de vensterbank van haar slaapkamerraam uit. Al die uren waarin ze probeerde te leren buikspreken en ze haar lippen tegelijk met de zijne liet bewegen. Hij praatte meer dan alle andere mensen die ze kende – over de oorlog, zijn schepen, het Verre Oosten, zijn vrienden. Ze weet nog hoe ze zich voorstelde dat ze een lege ruimte in haar buik had, een echoachtige holte waar ze zijn woorden doorheen kon laten stromen.

Haar woede is zo groot dat het bijna opwindend is. Haar schedel schudt ervan. Ze had zoveel reden om hem te haten, al die jaren – het is echt geweldig. Achter de weerkaatsing in het zwarte glas ziet ze een man die zijn mond wijd open heeft. Ze doet haar ogen dicht. Een meisje rent de glinsterende tuin in, langs Ella's in schaduw gehulde portret.

Afrikaans schild

Hier, op de hoge rand van het Afrikaans schild, de helling die aan de zuidoostelijke rand van het enorme continent uit de diepblauwe Indische Oceaan oprijst, heeft Ella een geheime tuin. De tuin ligt achter de vierkante bungalow waar ze woont met haar kleine vader Har en haar lange moeder Irene. In het midden van de tuin ligt een gazon van kikuyu-gras, omringd door hortensia's die overgroeid zijn door dagbloem. De hortensia's vormen zowel een lommerrijke schuilplaats als een uitstekende uitkijkpost. Als Ella zich door de struiken naar het hek om de tuin wurmt, kan ze diep in de donkere kloof van de rivierbedding verderop kijken, waar een groep grijze apen woont. Soms komen de apen naar boven om met hun natte, zwarte ogen door het draadstalen hek te spieden. Als Ella ze ziet, rent ze snel naar de waslijn om de was af te halen. De apen stelen graag kleren, vooral sokken en onderbroeken, die ze als hoeden op hun hoofd dragen.

In een kerstvakantie verandert Ella de natuurlijke schuilplaatsen tussen de hortensia's met behulp van gebroken bakstenen en twee oude dekens in een geheim hol met twee groene, grotachtige kamers en een kronkelende doorgang ertussenin. In haar beschutte nest praat ze hardop tegen haar Nederlandse lappenpop Zeeboo. Ze praat ook, maar dan zachter, tegen een vriend met de naam Vriend, die tussen de hortensia's woont en die niemand kan zien maar wiens stem ze hoort antwoorden. Voor Vriend zegt ze de half-Nederlandse, half-Engelse rijmpjes op die uit het niets in haar opkomen

terwijl ze rondhuppelt op het kleine terras naast de keuken, onder de zuchtende ijzerhoutbomen.

Onder de bungalow is nog een schuilplaats, een zanderige grot die tussen de betonnen steunberen is uitgegraven om de kamers erboven koel te houden. Niemand behalve Ella waagt zich op die tochtige plek, zelfs niet de tuinman Charley, hoewel zijn schop en riek daar liggen, met hun handvatten dicht bij het rooster, zodat hij ze kan pakken zonder dat hij naar binnen hoeft te gaan. Charley zegt dat de plek behekst is, maar dat gelooft Ella niet. De ene keer dat hij wijst en uitroept: 'Kijk, *ntombazane*, daar, dat dansende ding!' staart ze aandachtig naar de lege plek in de lucht maar ziet niets.

Ella vindt de ruimte onder de vloerplanken aangenaam omdat die zo ruim aanvoelt, en omdat de droge, zanderige vloer zo lekker is om op te zitten. Ze vindt het fijn dat Charley haar in de gaten houdt, dat zijn lange donkere gestalte zich aftekent tegen het licht als ze daar speelt – net alsof hij haar grote broer is, denkt ze. Ze zegt tegen de Afrikanerkinderen die op straat spelen dat ze een oudere broer heeft die Charley heet, achttien jaar oud, maar als ze lachen en zeggen dat de enige Charley in de buurt de Zoeloejongen is, klakt ze met haar tong en loopt ze weg.

De oostelijke rand van de tuin biedt een onbelemmerd uitzicht op de Indische Oceaan. Als haar vader thuiskomt van zijn werk staat hij daar graag in de schaduw van de ijzerhoutbomen, nog steeds in zijn met inktvlekken bespate boekhoudersoverhemd en marineblauwe das van Lukes Lines, en tuurt door zijn verrekijker naar de koopvaardischepen en tankers uit verre landen die op de rede naast de haven van Port Natal liggen. Hij drukt de verrekijker tegen zijn zwartgerande bril. Ella kan zien dat hij zich vrijer en gelukkiger voelt als hij naar de schepen kijkt en probeert hun vlaggen

en tekens te ontcijferen. Dan is hij weer terug in de tijd dat hij in diezelfde verre landen met schepen werkte, zegt hij. En zij voelt zich, als ze naast hem staat en probeert met het blote oog de schepen te onderscheiden, ook vrijer. De lucht om haar vader heen lijkt op een of andere manier lichter als hij door zijn verre kijker kijkt.

Haar vader heeft dezelfde blik van verlossing op zijn gerimpelde gezicht als hij haar, op sommige zondagen – nooit vaak genoeg – meeneemt naar de haven om de schepen van dichtbij te bekijken. Zij aan zij staan ze op de met parelmoeren olievlekken bedekte werven en kijken naar de grote vierkante kranen, die zich aftekenen tegen de Bluff terwijl ze containers uitladen. Ze kijken naar de boten die de zee op stomen om de zandbanken uit te baggeren, en naar de treinen die helemaal naar de rand van de kades rollen, de dekknechten die touwen rond de windassen met hun ijzeren ringen gooien, alsof ze die willen vangen met een lasso. Hij wijst haar op de verschillende vlaggen die wapperen op de schepen, zodat ze die leert herkennen, vooral die uit het Oosten: Japan, Maleisië, de Filipijnen, Singapore, Ceylon. Met zijn ogen half dichtgeknepen achter zijn dikke bril volgt hij de rijen containers die op het dek van de schepen staan gestapeld, alsof hij de lading vergelijkt met de cijfers in zijn blauwgelijnde grootboeken.

Op een dag zien ze vier stuwadoors met een doodskist van krattenhout op hun schouders een loopplank af lopen. ‘Ze zijn vast blij dat ze daar vanaf zijn,’ zegt hij hoofdschuddend. ‘Het brengt ongeluk om een dooie aan boord te hebben.’

Op hete middagen zit Ella met Rex, de leeuw hond van de moeder, in de schaduw van de poort. Ze heeft het korte kapsel van een jongen en sproeten op haar neus. Zij en Rex houden in de gaten wat er op straat gebeurt: de Zoeloeschoonma-

kers die roddelen terwijl ze zitten te haken op het gras langs de weg, de Afrikanerkinderen die tegen stenen schoppen. Die kinderen behoren niet tot onze klasse, zegt haar moeder, dus Ella mag niet met hen spelen. Ella spitst haar oren en probeert erachter te komen of ze het Zoeloe van de schoonmakers kan verstaan. Als haar vader mensen uit de goede oude tijd in het Oosten op bezoek heeft, probeert ze altijd het Engels dat ze vermengen met hun Nederlands te volgen. Het Zoeloe gaat net zo zachtjes op en neer als het Engels, maar Engels is meer gemompeld. Afrikaans is ook een mompeltaal, maar de woorden lijken soms op Nederlands, daarom begrijpt ze dat beter dan Zoeloe.

Thuis is er geen gelegenheid om Zoeloe te leren, alleen het Engels van de vader. Omdat ze Nederlands zijn, dus buitenlands en beschaafd, hebben de vader en moeder geen zwarte bedienden. Irene is pas net uit Nederland gekomen, vers van de boot, zoals men dat noemt. Ze is een en al blozende wangen, lange armen, lange slungelige benen. In de paar jaar die ze in Zuid-Afrika heeft gewoond, is het buitenlandse aan haar nog niet verdwenen. Ze zegt dat ze wil dat het zo blijft. Charley telt volgens haar niet als een bediende omdat hij buiten werkt.

De moeder mag Charley. Op sommige ochtenden drinkt ze koffie met hem op het platje bij de keuken. In het begin vroeg ze hem dingen over tuinieren in deze hete, benauwde strook land aan de kust van Zuid-Afrika. Charley adviseerde haar de bloemen niet te veel water te geven, vooral hier in de regenzone van het Afrikaanse schild. De laatste tijd praten ze over zijn familie, zijn hoop voor de toekomst. Hij heeft het vaak over zijn vele tantes, zussen van zijn moeder, die allemaal lerares zijn. Hij vertrouwt haar toe dat hij ook ooit leraar wil worden, net als zij. Als Charley en haar moeder praten,

hangt Ella rond achter de wasmolen en luistert terwijl ze haar springtouw laat bungelen.

Op een ochtend betrapt de vader de moeder op heterdaad terwijl ze deze inschattingsfout, stommitieit, overtreding begaat – hij weet niet precies hoe hij het moet noemen. Charley schuifelt met zijn voeten terwijl de vader, daar in de tuin, in het Nederlands aan de moeder uitlegt dat blanken in Afrika niet omgaan met de inlanders. Nee, zelfs niet als ze hard werken zoals Charley, en nog maar achttien zijn.

‘In dit land is het niet de bedoeling dat zwarten ambities hebben. Dat is de kracht van Zuid-Afrika. Het is aan de blanken om hogerop te komen. Zwarten kunnen niet hogerop komen, daar hebben ze het mentale vermogen niet voor. Het is ronduit brutaal van Charley om koffie te drinken met zijn Mevrouw. *Cheeky*, Irene, hij plaatst zichzelf boven zijn stand. Ik wil niet dat je dat soort gedrag aanmoedigt.’

De moeder zet haar handen in haar zij en klemt haar kaken op elkaar, maar ze geeft geen antwoord. Ella houdt zich verborgen achter de wasmolen.

Aan het eind van de maand ontslaat de vader Charley. ‘Zichzelf respecterende Europeanen moeten niet afhankelijk zijn van zwarte werkers,’ zegt hij.

Ella begraaft zich dieper in de verborgen hortensiagangen in haar tuin. Ze vindt een holletje dat zo diep in de struiken ligt dat zelfs de apen het niet kunnen vinden. Hier trekt ze haar linkerschoen uit, de vreemde schoen met de verhoogde hak die haar krakkemikkige voet moet corrigeren. Meestal heeft ze er geen last van, maar de schoen wordt zweterig in de hitte. Charley is weg, maar ze zou nog steeds willen dat ze een oudere broer had, net zo lang en zorgzaam als hij. Ze moet echter genoeg nemen met Vriend.

Met Kerstmis het jaar daarop verhuizen ze. Ze gaan tachtig

kilometer verder landinwaarts wonen, in het slaperig stadje Braemar. De vader neemt vervroegd pensioen van Lukes Lines, het Amerikaanse scheepsbedrijf waarvoor hij de volledige vijftien jaar dat hij in Zuid-Afrika woont als boekhouder heeft gewerkt, zonder ooit promotie te maken. Hij zegt dat hij genoeg heeft van de zee. Hij wil niet meer in het verleden leven. Hij zal zich vestigen als freelance boekhouder en opdrachten aannemen van een aantal solide bedrijven op het vasteland, werk dat minder bindend en geestdodend is als wat hij daarvoor deed. In Durban herinnert alles hem aan zijn jongere jaren, aan de gelukkige tijd die hij aan de rand van de Indische Oceaan heeft doorgebracht. Ella denkt aan zijn gezicht als ze in de haven zijn en gelooft hem niet. Hoe kan hij genoeg hebben van Durban als zijn dunne lippen zich tot een glimlach plooiën als hij het over ‘de rand van de oceaan’ heeft?

De eerste keer dat Ella en haar moeder de keurige straten van Braemar en hun nieuwe huis zien, is op de dag dat ze erheen verhuizen. De vader koos de stad en daarna het huis, een nette bungalow aan Ridge Road, tijdens een autorit die hij in zijn eentje op een zondag ondernam. Hij kan er nooit lang zijn geweest die ene keer, denkt Ella, anders was het hem wel opgevallen dat Braemar op het gebied van waterwegen niet meer te bieden heeft dan een smal strookje uitgedroogde rivierbedding, verstikt door eucalyptus en populieren en, een paar kilometer stroomafwaarts, een ondiep reservoir dat de naam Victory Dam draagt.

‘Maar dat bevalt me juist,’ verzekert de vader hun, ‘het feit dat Braemar met zijn goed geteerde straten zo ver van schepen en werven af ligt.’

‘De sleur bij Lukes Lines was een hel,’ zegt hij met luide stem, alsof hij hen wil overtuigen, ‘terwijl je vanaf hier, vanaf

deze veranda in koloniale stijl, open naar de hemel, een gevoel van volledige vrijheid hebt. In Durban, weet je nog, was de veranda maar een zitje, met een laag dak, donker, terwijl hier de wijde wereld zich voor je uitspreidt. Kijk eens hoe de terrassen van de tuin aflopen naar de rivierbedding, hoe de groene velden zich uitstrekken naar de mistblauwe horizon. Hier kun je als een koning uitkijken over kilometers glooiend Zoeloehuvelland. Ik heb mezelf kapot gewerkt voor dit uitzicht,' voegt hij eraan toen, terwijl hij met zijn hand op zijn knie slaat. 'De Britten met de beste boerenhoeves in de hooglanden van Afrika zouden er jaloers van worden. Het is een veranda voor een westerling, een ware Engelsman – en let erop dat je veranda zegt en niet *stoep*, als een Boer.'

Maar Ella's moeder is niet overtuigd. Landelijk Braemar in Zoeloeland ligt te ver af van de concertzalen en winkels van Durban om de lichtjes in haar ogen brandend te houden. 'Ik ben alles kwijtgeraakt toen ik hierheen kwam, Har,' zegt ze als ze hem 's ochtends zijn koffie brengt op de veranda. 'Ik heb mijn leven verloren.'

'*You only think of yourself*, mens,' mompelt hij en kijkt haar kwaad aan. 'Wat draaf je toch door. We zijn het licht in ons leven al lang geleden kwijtgeraakt, op de dag dat onze geliefde Ella ons verliet. Denk voor de verandering eens aan iemand anders dan jezelf.'

En Ella, zij mist Vriend sinds ze verhuisd zijn. Vriend wist op een of andere manier dat de tuinen hier op het Afrikaans schild geen struiken hebben, dus besloot hij in Durban te blijven.

Als het eenmaal nacht is, komen er in Braemar vreemde, wilde kreten uit de mond van de vader. Gehuld in een wolk van Rothman's Plain-rook zit hij op de veranda alsof hij de

wacht houdt, met op de rotantafel naast hem een glas gevuld met een bruine vloeistof. De woorden die hij op de veranda in Durban op normale toon uitsprak, zijn nu veranderd in geschreeuw: rauwe klanken, geluiden die worden onttrokken aan een schorre rokerskeel. ‘Idioot,’ schreeuwt hij, ‘klootzak! *Keep on, now, keep on!*’ De moeder laat hem begaan. Na het eten gaat ze meteen naar hun slaapkamer, trekt de deur met een klik achter zich dicht.

Ella wordt naar het raam getrokken door de geluiden van de vader. Ze kan er niets aan doen. Ze is nu zeven, bijna acht, en een stuk langer dan toen ze nog in Durban woonden. Ze kan over de vensterbank van haar slaapkamerraam heen kijken. Ze vindt het fijn om naar buiten te gluren terwijl hij de wacht houdt, en te zien hoe de heuvels verdwijnen in de vaal paarse lucht, en hoe de eerste witte sterren in de verte als bakens oplichten. En dan komt het gescheld, het verstikte keelgeluid, het gespuug. Op sommige nachten nemen de geluiden de vorm aan van verhalen, flarden van verhalen. Als de vrienden uit het Oosten komen logeren, Ko Brink, Henk Vroom, Koen Zwemmer, Pim Faithfull, meestal een voor een, soms met z’n tweeën, en als de moeder allang in de slaapkamer is, haalt de vader herinneringen op aan die voorbije dagen. Hij vertelt over hun wilde avonturen in de verre havens waar Ella nu de namen van kent – Singapore, Calcutta, Rangoon, Jakarta, Colombo. ‘Wat werkten we hard, en wat dronken we veel,’ zegt hij, terwijl hij de fles Old Brown Sherry laat rondgaan. ‘En we hadden er de volgende dag nooit last van, of wel? Wij sterke tandwielen in het mechaniek van die geweldige Europese scheepsbedrijven, ondernemingen die continenten omspannen tot ze door de oorlog aan stukken werden geslagen.’

De luisterende vrienden kennen de verhalen, maar ze vragen er elke keer weer om.

‘*Old chap,*’ zeggen ze, ‘kun je je die dag nog herinneren?’

‘Vertel het ons nog een keer...’

En de vader draait zich naar hen om, in de richting van Ella’s slaapkamerraam, waardoor ze hem beter kan horen. ‘Nou goed,’ zegt hij, ‘jullie weten het nog wel, het was in de Great World Club en die geschifte commodore probeerde de foxtrot te dansen...’ Hij wendt zich af en zijn stem lost op in het duister, raakt vermengd met nachtelijke geluiden; vrachtwagens die over de snelweg naar Durban denderen, het felle geblaf van honden in de verte. De onbekende namen gonzen in Ella’s oren. ‘Ha, riep die brutale kerel, terwijl hij mijn strohoed de baai in slingerde, Colonial Outfitters, Kalverstraat, Amsterdam – *we don’t wear that kind of thing out here!*’

En de vriend, Henk of Ko – meestal is het Ko – leunt achterover in zijn stoel, met zijn hoofd schuin en een flauwe glimlach in de hoek van zijn mond, alsof hij de personages wil overhalen uit het verhaal te stappen en hem te begroeten.

‘Wat een leven heb je hier in Afrika, Har!’ mijmeren de vrienden laat in de nacht als de vader schor wordt. ‘Wat een geweldige ankerplaats heb je gevonden na al die jaren zwoegen.’

‘Bah,’ gromt de vader terug. ‘Stop al die zon maar waar die hoort, in je gat. Die arme Irene krijgt migraine van de zon, en zelfs energieke Zoeloes veranderen erdoor in zombies. Zie je, Ko, Henk, Afrika is een hel. Blanken worden hier gek, zelfs de Sovjets. Ze komen hier misschien normaal aan, maar daarna gaat hun geestelijke gezondheid snel achteruit. Ik heb het in Afrika overleefd omdat ik uitsluitend op deze beschaafde, uiterst zuidelijke rand heb gewoond. Alleen hier kunnen wij, oude koloniale, de blanke republiek opnieuw opbouwen.’

Op de meeste avonden in Braemar is de vader echter alleen. Hij slaat op zijn knie om woorden te benadrukken, laat

zijn vuist neerkomen op het glazen blad van de rotantafel met de afgebladderde laag mosterdgele verf, en loopt naar de rand van de veranda om klodders slijm op het gazon te spugen. Hij is een liploze mond die hortende geluiden uitstoot. Maar als hij in zijn eentje is, merkt Ella, praat hij niet veel over het goede leven dat zich tussen de nachtclubs, pakhuizen en havens van het Verre Oosten afspeelde. In deze andere verhalen is hij niet aan land, maar op zee in een oorlog. Hij zit op een torpedootjager van de Koninklijke Nederlandse Marine genaamd de *Tjerk Hiddes*, die wordt achtervolgd door vijandige fregatten. Van de groep oude makkers is hij de enige die geen reis-van-je-leven langs de vertrouwde plekken in het Verre Oosten heeft gemaakt. ‘Wie wil dat nu zien? Het is allemaal aan flarden geschoten.’ Hij is ook de enige die tijdens de oorlog daadwerkelijk in gevechtssituaties is beland. Alleen hij, hoort Ella hem zeggen, was stom genoeg om gehoor te geven aan de oproep van koningin Wilhelmina om het belegerde vaderland te verdedigen.

‘Mensen denken dat de Royal Navy helemaal Brits was,’ zegt hij tegen de nachtelijke hemel. ‘Ze vergeten de dappere schepen van de Nederlandse en de Noorse marine... hoe we ons steentje bijdroegen, naar Scapa Flow voeren, langs de rand van het gegalvaniseerd ijzeren deksel dat Adolf Hitler over het Europese vasteland had gelegd. Hoe wij ook *be buggered* zeiden tegen de nazi’s.’

De oorlogsverhalen van de vader beginnen zomaar ergens, houden plotseling op, zwenken als een boemerang en verrassen Ella, die staat te gluren. Komt het door de oorlog, vraagt ze zich af, dat hij zo schreeuwt? Is hij gewoon een boze oude zeeman die de goede oude tijd in het Verre Oosten mist? Wat dwingt hem ertoe die kwade woorden de nacht in te smijten? Toen ze nog in Durban woonden, voor ze hem echt begon

af te luisteren, had ze er geen idee van dat hij in de oorlog had gevochten. Hoewel hij oud is, negenenvijftig nu, had ze niet gedacht dat hij zó oud was. De oorlog, had ze gedacht, was eeuwen geleden. ‘*Hard a-port,*’ schreeuwt hij ineens, en hij zet zijn sherryglas kletterend op de tafel. ‘*Emergency front! That’s the ticket.* Ach waarom nou, waarom?’ vraagt hij snikkend. ‘Verdomme, godverdomme, die beste kerels en die mooie meisjes, en de stormaanvallen en de bommen en de drukke kades, en weet je nog die zending gekke Australische paarden voor de sultan van Johore, toen die helemaal wild werden?’

Op sommige nachten schreeuwt hij zo hard dat Ella denkt dat hij iemand aanroept. Hij zal daar toch niet zitten te schreeuwen naar niets? Wacht hij misschien op de komst van een geheime bezoeker, iemand die hem eindelijk erkenning zal brengen voor alles waar hij voor gevochten heeft? ‘Wij Europeanen, wij hebben de wereld opnieuw gevormd met ons harde werk,’ sputtert hij, ‘en toen gaven we hem weer uit handen alsof hij ons niets had gekost.’

Het nachtwaken van de vader lokt Ella aanvankelijk af en toe uit haar bed en naar het raam, maar tegen haar negende verjaardag staat ze er op de meeste nachten. Ze steekt haar hoofd door de spleet tussen de gordijnen en legt haar oor tegen de ruit, tot hij zelf opstaat, de buitenlamp uitdoet en naar bed gaat. Als ze zou stoppen met gluren en in bed ging liggen, zou de langverwachte bezoeker dan eindelijk komen? Zou de vader dan na al die tijd de boodschap krijgen die hem tot nu toe is onthouden?

Ze worden in Braemar maar zelden gebeld vanuit het buitenland, maar Ella herkent het gesmoorde gerinkel zodra de telefoon overgaat. Tot nu toe zijn deze telefoontjes altijd voor

de moeder. Een familielid is ziek, of dood; oma in Oegstgeest wil praten met haar enige nog levende dochter, een speciale gelegenheid delen, de geboorte van een koninklijke baby van Oranje melden.

Vandaag, een zaterdag, verstoort het gerinkel het koffie-uurtje van de ouders op de veranda, dus is zij als eerste bij de telefoon. Ze roept over haar schouder: 'Internationaal gesprek, internationaal gesprek.' Ze hoort het vreemde gezoem op de achtergrond, dat komt door de kabels die onder zee lopen, blikkerig en krakend, en dan de klik. 'Hallo? Hallo? Wie is daar? Irene, Ella?'

'Met Irene,' haar moeder grist de hoorn uit Ella's hand, maar ze kijkt meteen teleurgesteld. Het is niet haar moeder, niet een van haar nichten, maar de broer van Har. 'Jan,' zegt ze geluidloos tegen Ella. 'Haal je vader. Snel.'

Maar de vader is ook al bij de telefoon. Tijdens internationale gesprekken komt hij erbij staan met zijn horloge in zijn hand.

'Ja, Jan?' De broers verspillen geen woorden, of Har in ieder geval niet. Jan spreekt kort. 'Ja, ja,' zegt de vader weer, alleen maar 'ja'. Er verschijnt een diepe frons op zijn voorhoofd, dan duwt hij zijn vrouw de hoorn weer in de hand. 'Begrijp er niets van,' zegt hij. 'Kan zelfs niets horen. Praat jij maar met hen.'

'Hallo, Jan,' zegt de moeder op vriendelijke maar luide toon, terwijl ze de hoorn tegen haar mond drukt. 'Sorry, we moeten iets harder praten, het is een slechte verbinding. Kan aan onze telefoondraden liggen, een storm ergens. Har, niet doen, straks hebben we helemaal geen verbinding meer.' De vader is op zijn knieën bij de plint gaan zitten. Hij heeft een lus van witte draad in zijn handen. 'Har doet iets, Jan, de losse draad...'

Ella hurkt naast hem neer. Ze ziet zijn vreemde kussenachtige ding, dat haar moeder een breukband noemt, uit zijn zij steken. Ze zorgt ervoor dat het ding haar absoluut niet raakt. ‘*Nothing doing, nothing doing,*’ mompelt de vader. Zijn bril staat op het puntje van zijn neus. Hij masseert de losse lus met zijn vereelde duim, grijpt die dan ineens vast en drukt hem tegen de plint op de plek waar de nietjes hebben losgelaten.

‘Ja, ja,’ zegt de moeder opgewonden. ‘Ja, dat is beter. Har speelt op een of andere manier voor antenne. Zeg dat nog eens, Jan.’

‘Begrijpen jullie het dan niet?’ fluistert de vader tegen de muur. ‘We zijn heel ver van elkaar vandaan. De draad die ons met Europa verbindt zal altijd ergens storen.’

‘De etagère van jullie moeder, ja.’ De moeder zegt Jan na: ‘Op de zolder, bovenste la, klein pakje met Har z’n naam erop... Het voelt alsof er theelepels in zitten...? Voor hem achtergelaten toen hij in Singapore zat... Naar ons sturen of daar bewaren? Wat vind jij, Har, bewaren?’

De vingers van de vader trillen nu, ziet Ella, zo stevig houdt hij het snoer vast en zo hard en strak drukt hij het tegen de plint. Zijn knokkels zijn wit van de inspanning. Door de hoorn, door het snoer, zoemt nog steeds de stem van haar oom Jan.

‘Ja,’ zegt de moeder, ‘ik zal het tegen hem zeggen, ik weet dat hij dat gemist...’

‘Bewaren?’ brult Jan weer terug. ‘Bewaren?’

Ella stelt zich voor hoe het woord ‘bewaren’ vanuit oom Jans mond naar hier, waar ze gehurkt op de grond zitten, wervelt. Ze ziet het langs de dunne zwarte kabel op de zandige zeebodem van de Golf van Biskaje, de Golf van Guinee, de Geraamtekust rollen.

‘Har,’ schreeuwt de moeder, ‘Har!’ Hij heeft het snoer laten vallen en is vloekend de kamer uit gelopen. Ella gaat achter hem aan. Ze hoort hoe de moeder zich weer tot de hoorn richt, haar gemompelde verontschuldiging. Vanuit de deur van de woonkamer ziet ze de vader bij zijn bureau staan met zijn handen gekromd om de rugleuning van de bureaustoel. Zijn knokkels zijn nog steeds lijkwit.

Ze doet zachtjes een stap achteruit, loopt de veranda op, waar twee onaangeraakte koppen koffie staan. Ze gaat op de rand van de veranda zitten. De zon ligt als een brandende hand in haar nek. Het geluid van zwaar ademen en de vader staat ineens naast haar. Zijn voeten steken uit over de rand van de veranda, en hij schommelt heen en weer op zijn hielen, zoals hij graag doet.

‘Wat een laf gejammer vanuit het Oude Europa,’ grauwet hij naar de lucht. ‘Zo verongelijkt, zo jankerig. O, onze Har die we al zo lang niet meer hebben gezien – we geven ons kostbare geld uit om je te vertellen dat onze moeder je wat oud bric-à-brac heeft nagelaten. Waarom niet gewoon zeggen waar het op staat? Dit is alles wat je krijgt, broer, bijna veertig jaar na dato. Een manier om hun schuld af te kopen, zo’n telefoontje, totale verspilling, kost twee keer zoveel als die verdomde lepels waard zijn.’

Ella werpt een steelse blik op het gezicht van de vader. Zijn ogen zijn vandaag starend, veel blauwer dan normaal, alsof ze zijn leeggegoten. Is hij dronken? Zelfs voor zijn doen is het erg vroeg op de dag om dronken te zijn.

‘Waarom vallen ze me lastig met hun banden met het verleden, Ella, dat vraag ik me af.’ Hij zegt haar naam, maar ze gelooft niet dat hij het tegen haar heeft. ‘Dat is niet het verleden dat ik wil,’ zegt hij, harder op en neer wiegend.

Ella trekt zich terug in de schaduw van de meidoornstruik

naast de veranda. Van daaruit kan ze hem tussen de takken door bekijken zonder gezien te worden. De vader staart, knijpt zijn ogen samen, haalt dan zijn bril van zijn neus, maakt beide glazen schoon met zijn overhemd, zet de bril op en knijpt zijn ogen opnieuw tot spleetjes.

‘Ja, mijn Ella,’ – hij verrast haar weer – ‘er zijn mensen met wie ik wél zou willen praten als het kon. Maar hen kan ik zelfs met het duurste internationale telefoontje of de langste kabel niet bereiken. Singapore 1940. Alle vrienden. *The happy ship*, ’44. Daarna Durban en jij, Ella, jij. De vrienden uit Singapore komen te zelden op bezoek om genoeg te krijgen van de verhalen.’

Hij richt zijn blik omhoog, kijkt naar de heuvelachtige horizon. Hij trekt zijn das strakker aan – hoewel hij niet meer op kantoor werkt, draagt hij nog steeds elke dag een das. Hij haalt zijn bril weer van zijn hoofd, wrijft in zijn ogen.

‘Wat heb ik aan die mensen in Nederland? Wat heb ik verdomme trouwens aan Nederland? Hadden ze dat niet in een brief kunnen zeggen? Dan had ik ze gezegd alles in de vuilnisbak te gooien. Het heeft allemaal geen enkele zin, nu niet, nooit niet. Als de mensen waar je echt... dood en begraven, allang vergeten.’

Ineens werpt hij een gemelijke, wantrouwige blik over zijn schouder. De moeder, met een vuurrood gezicht, is tussen de terrasdeuren verschenen. In haar handen heeft ze een houten dienblad met daarop twee verse koppen koffie, een suikerpot met een berg witte suiker, een zilveren lepel met op de steel de drie kruizen van het wapen van Amsterdam.

‘Dus je bent eindelijk klaar met brullen door die telefoonlijn?’ De vader kijkt weer naar de heuvels.

‘Het werd alleen maar ruis toen je wegliep.’ De moeder zet het dienblad op de rotantafel en gaat zitten.

‘Ik hoefde niets meer te horen, ze hadden genoeg gezegd. Genoeg over dat nutteloze verleden, dat nutteloze zogenaamde vaderland. Wie wil dat allemaal terug? Ik niet. Nooit om gevraagd.’ Hij gebaart naar zijn uitzicht. ‘Dit is het land dat ik wil.’

‘Maar ik wil dat wel, Har, ik heb dat niet allemaal achter me gelaten.’ De moeder leunt voorover in haar stoel en strijkt haar broek van kreukvrij polyester glad over haar lange dijen. De uitdrukking op haar gezicht is nu smekend. ‘Ik krijg tegenwoordig maar zo zelden de kans om met jouw familie te spreken, laat staan met mijn eigen familie... Het is belangrijk voor me, weet je, onze familie, mijn land, een pakje dat je moeder op zolder heeft achtergelaten.’

‘Belangrijk, *my fat arse*.’ Hij gaat zitten, kijkt haar aan. ‘Er werd me destijds niets nagelaten, weet je nog? Geen brief of een moederlijk *billet-doux*, of misschien – is dat te veel gevraagd – een paar gulden. Uit het oog, uit het hart, die tweede zoon, die ergens in het Verre Oosten is verdwenen. Ik vraag me bijna af of ze iets van me willen. Ja, dat is het ongetwijfeld. Ze denken: laten we hem iets geven om hem mild te stemmen, onze welgestelde oom in Afrika, die leeft als een koning. Een paar zilveren theelepels, wat ontzettend Nederlands! Wat een tijdsverspilling, aangezien, zoals ik net al tegen Ella zei, echt ondernemende mensen naar de toekomst kijken, naar het goede land dat we hier in Afrika aan het opbouwen zijn, waar ze alleen blanke mannen nodig hebben.’

Dus hij had het wél tegen haar gehad? Ella vindt een wijder gat in de meidoorn om doorheen te gluren. De takken drukken tegen haar gezicht.

‘En dan mijn mensen in het Oosten – allemaal dood.’ Hij haalt zijn gespreide vingers door zijn haar, dat hij over zijn hoofd kamt om zijn kalende kruin te verbergen. De grijze haren staan in pieken overeind. ‘Als de oorlog er niet was ge-

weest, zou ik bij hen zijn gebleven, bij de Chinezen en de emigranten, de enige Nederlanders die het kennen waard zijn. Degenen in het zogenaamde vaderland, bah, die doen er niet toe. Wat heeft mijn vaderland mij gegeven na de oorlog, toen ik het hardst steun nodig had? Niets. Jouw beminde zus, onze schat, zij was een van de weinigen. Zij begreep – hoe vreemden betere vrienden dan wie dan ook kunnen worden, dat de lotus zoeter ruikt dan de roos...’

De moeder duwt haar stoel naar achteren met een schrapend geluid. Ze klopt op haar mouw, op zoek naar een zakdoek. Ze houdt haar hoofd gebogen, maar als ze naar de terrasdeuren kijkt ziet Ella haar geplooiden wangen, haar tot een grimas vertrokken mond, in de weerspiegeling van het glas.

‘Zag er zelfs Chinees uit,’ begint de vader te stotteren. ‘Dat zwarte haar, die doordringende blik. Niet de eerste, maar absoluut de meest beminde, of niet, Ella? Zag eruit als de mensen die ik het best kende –’

Opnieuw gebruikt hij Ella’s naam, maar hij heeft het nu zeker niet tegen haar. Hij heeft het ook niet tegen de moeder, die is verdwenen en haar dienblad op de tafel heeft achtergelaten, de vier koppen koffie, de suikerpot.

‘Dat kan geen geschenk meer goed maken.’ Hij hikt, stapt dan plotseling de veranda af, bijna alsof hij struikelt. Hij kijkt op, recht naar de meidoorn, en in haar gezicht tussen de takken. Haar hart begint sneller te kloppen.

‘*What are you staring at, loeder?*’ schreeuwt hij. ‘Denk je dat ik niet zie hoe je naar me zit te loeren als een debiel? Kom tevoorschijn, kom op, laat jezelf zien.’

Ze stapt uit de struik. Ze houdt haar vuisten zo strak gebald dat ze haar handen niet meer voelt. Een tinteling loopt over haar armen. Haar oren ruisen door het gedreun in haar schedel.

‘Zie haar toch eens staan.’ Hij loopt dichterbij haar toe. ‘Het ondochterlijke ding. Vertrouw nooit iemand die zo staart...’ hij grijpt haar kin vast, spant zijn vingers aan, ‘...maar die een ander nooit recht in de ogen kijkt. Hoe vaak moet ik het je nog zeggen? Die ijzige blik is niet welkom in ons huis.’

Hij duwt haar van zich af, buigt dan voorover. Een geluid dat klinkt als een snik ontsnapt aan zijn mond. Ella deinst achteruit. Ze voelt de takken van de meidoorn weer in haar huid prikken. Ze zou willen dat ze kon wegrennen, maar ze vertrouwt het dode gevoel in haar armen en de vreemde zachtheid in haar benen niet. Vóór vandaag had ze zich haar vader nooit huilend kunnen voorstellen, maar de man die nu voorovergebogen staat, huilt zonder woorden. Er komen alleen nog vreemde, rauwe klanken uit zijn keel. ‘*Getting shot of shit,*’ zegt hij tegen zijn drinkmaatjes. ‘Ko, hier is nog een verhaal voor jou, hetzelfde als altijd, *just getting shot of shit.*’

Dit gehuil, vraag Ella zich af, terwijl ze zwaar tegen de meidoorntakken leunt, is dat *getting shot of shit*? De tintelingen in haar handen en armen, die ze ergens ver weg gewaar is, worden verzacht door het scherpe prikken van de takken.